

*Dr. art. Bård A. Berg
Universitetet i Tromsø*

- **Utviklingen i reindriften med spesielt fokus på nordre Nordland**
- Tysfjord
20.8.08

Litt om meg selv

- Opprinnelig fra Finnmark, bodd på Helgeland (Dønna) i perioden 1977-1998
- Forsker ved Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino (1992-1999)
- Var ansvarlig for halvårsenheten "Samfunnsfag med vekt på lulesamiske forhold" for Høgskolen i Bodø (1993-94)
- Førsteamanuensis ved SV-fakultetet, UiT, siden 1999
- Forskningsfokus: Samisk historie - særlig reindriften historie
- Styreleder ved Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø siden 2000

Foresningen er basert
for det første på min
doktoravhandling (1999)

MOT EN KORPORATIV REINDRIFT

Samisk reindrift i Norge i det 20. århundre

- eksemplifisert gjennom studier av
reindriften på Helgeland

Sámi Instituhtta

For det andre er forelesningen basert på

- min artikkel "Utviklingen av reindriften i nordre Nordland 1750-2000" i Evjen & Hansen (red): "Nordlands kulturelle mangfold. Etniske relasjoner i historisk perspektiv".

Samene

Urbefolkningen i de nordlige delene av Norge, Sverige og Finland samt Kolahalvøya i Russland.

Norge: 40-50000

Sverige: 20 000

Finland: 8000

Russland: 2-3000

Hva er en siida?

En samisk familie- og produksjonsenhet som består av et antall familier, og utnytter et felles migrasjons-, jakt- eller ressursområde.

Innholdet i siidaens samarbeid har variert over tid og mellom ulike regioner, i overensstemmelse med kulturell variasjon og ulik utviklingstakt i forskjellige samiske samfunn. (Lars Ivar Hansen)

Samisk reindrift før nasjonalstatenes grenser ble etablert i nord

- Omkring 1600: Villreinen ble desimert og bortimot utryddet i enkelte områder – noen samer begynte å temme reinen, og gjøre den til privat eiendom (øremerking)
- På denne tiden var det ingen nasjonale grenser i de samiske områdene – reineierne flyttet etter hvert med sine flokker på tvers av det som i dag er grensene mellom Norge, Sverige, Finland og Russland

Samiske reinflyttinger

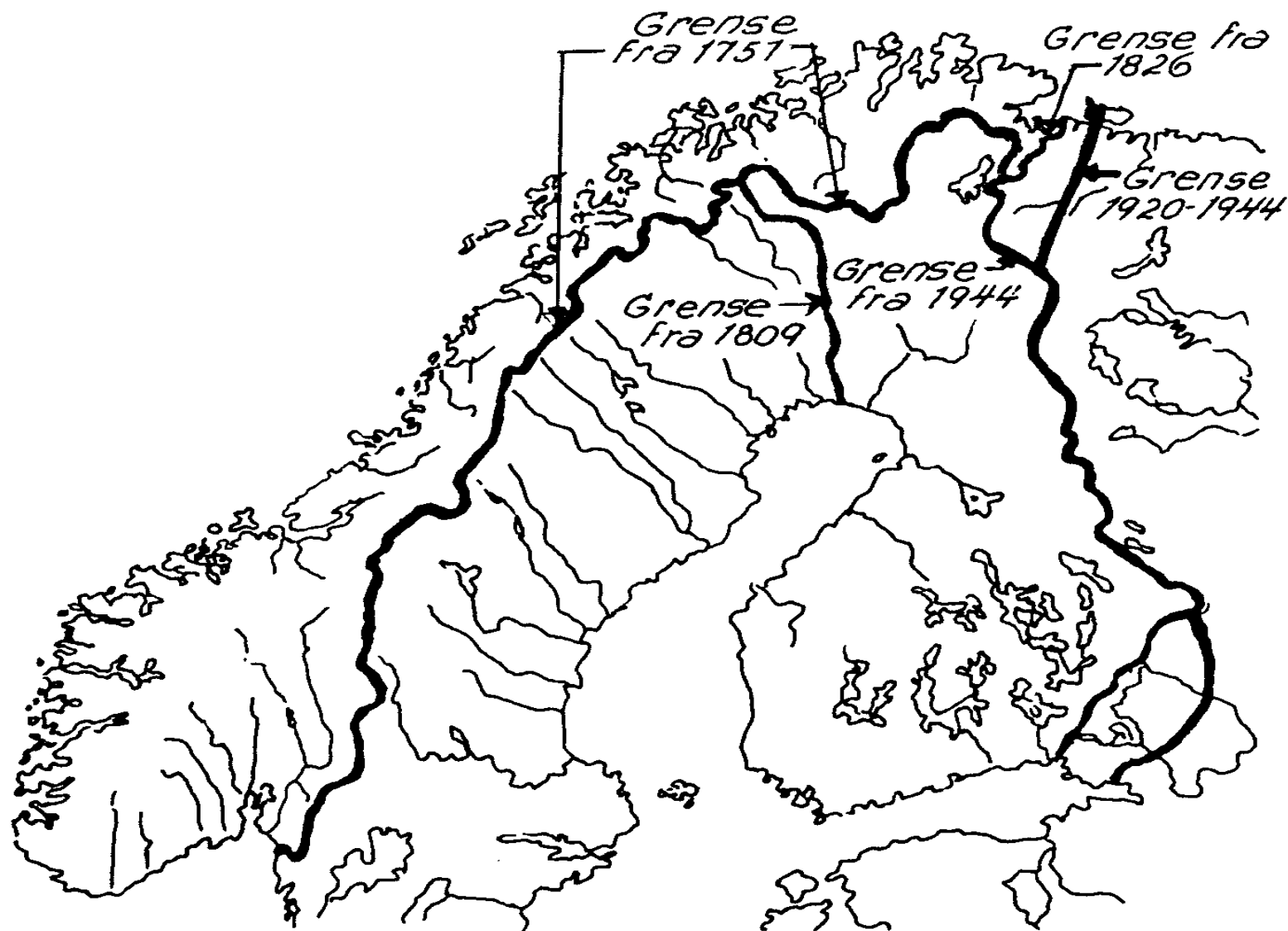

- Reinflokkene ble (og blir) flyttet fram og tilbake hundrevis av kilometer mellom innlandet og kysten. Fra Finnmark til Saltfjellet var (og er) flokkene i hovedsak ved kysten i sommerhalvåret, og i innlandet om vinteren. På Helgeland og i Nord-Trøndelag er flyttemønsteret omvendt.

Reindriftens organisering: Siida og hushold

- Siida-oppgaver: Flytting, gjeting, arbeid på felles anlegg (gjerder etc)
- Hushold-oppgaver: Øremerking, avgjørelser om slakting.

Nasjonale grenser etter 1751

1751: Grensetraktat og "lappekodisill"

- **1751: Grensene i nord mellom Norge og Sverige/Finland ble trukket**
- **Lappekodisillen: Et tillegg til grensetraktaten av 1751, ga samene rett til å fortsette sine tradisjonelle flyttinger på tvers av de nye statsgrensene**
- **I 1826 ble grensa mellom Norge og Russland fastsatt**
- **1852: Grensa mellom Norge og Finland ble stengt for reinflytting**

Tre ulike reindrifftsformer – historisk sett

- 1) Subsistens-reindrift. Det ble først og fremst produsert melk, kjøtt og skinn til eget livsunderhold (subsistens)
- 2) Markedsreindrift: Først og fremst produksjon av kjøtt (og til dels skinn) for salg på det åpne markedet.

Tre ulike reindriftsformer (2)

- 3) Korporativ reindrift: Etter at reindriften fikk sin egen hovedavtale – Reindriftsavtalen – i 1978, må reieneierne også ta hensyn til de vilkår som til enhver tid gjelder for tilskudd og annen offentlig støtte.

Subsistensreindrift

- Siidaen = husholdet (som oftest). Dette betyr at sommersiidaene er små, de består vanligvis av én kjernefamilie (foreldre, barn, besteforeldre).
- Små reinflokker (100 dyr eller mindre)
- Melking av reinen er den viktigste produksjonsaktiviteten, hele familien deltar i de ulike aktivitetene.
- Hele familien flytter sammen mellom de ulike sesongbeitene, den bor i gammer og lavvuer

Markedsreindrift

- Siidaen = et samarbeid mellom flere hushold
- Reinflokkene øker i størrelse
- Kjøttproduksjon for markedet er den viktigste produksjonsaktiviteten
- Husholdet bor i vanlige hus, bare mennene flytter med flokkene til ulike sesongbeiter

Korporativ reindrift

- Hovedtrekkene ved Markedsreindriften videreføres
- Produksjonen planlegges nå også i forhold til myndighetenes regler og forordninger, framforhandlet innenfor de årlige reindriftsavtalene.
- Reindriften subsidieres gjennom Reindriftsavtalen (ca 100 millioner hvert år)
- Viktige orpduksjonsavgjørelser tas av korporative organer, på regionalt og sentralt nivå.

De ulike reindriftsformene

- overlapper hverandre
- Dagens reindrift inneholder elementer av alle formene, men den korporative reindriften er dominerende
- Man kan tenke seg at staten i framtiden vil involvere seg mindre i reindriften enn i dag – i så fall vil vi få en reversering av utviklingen i retning av markedsreindrift og subsistensreindrift

“Utviklingen av reindriften i nordre Nordland 1750-2000”

- 1) Situasjonen i forkant av grensesettingen mellom Norge og Sverige i 1751;
- 2) situasjonen omkring 1890, da den såkalte Lappekommisjonen av 1892 gjorde sine undersøkelser i Nordland;
- 3) utviklingen i perioden 1920-1970, som endte med avviklingen av den opprinnelige reindriften i undersøkelsesområdet.

Administrative reinbeitedistrikter (1898)

- Området som behandles er avgrenset av Saltenfjorden/Skjerstadvfjorden i sør, Ofotfjorden/Rombaken i nord og riksgrensa i øst
- Reinbeitedistriktene Storskog, Sjunkfjell, Vinkfjell, Skotstind, Mørkvatn, Hamarøy, Hellemo, Frostisen og Skjomen.

Distriktsrevisjon 1999

- De opprinnelige ni distriktene ble redusert til fire:
- 1) Storskog/Sjunkfjell
(Fauske, Sørfold og Bodø);
- 2) Stájjgo – Hábmmer (Sørfold, Hamarøy, Steigen og Tysfjord),
- 3) Frostisen (Tysfjord og Ballangen)
- 4) Skjomen (Ballangen og Narvik).

Den dominerende reindriftsformen på 1700-tallet

- Subsistensreindrift = produksjon for subsistens, dvs eget livsunderhold.
- Den enkelte reieneier hadde ganske få rein, og hovedsiden ved driften var melking av reinen i sommerhalvåret.
- De fastboende samenes reindrift inngikk i en kombinasjonsdrift med jordbruk, fiske og andre næringsaktiviteter.
- Utenfor melkesesongen fikk en eller flere medlemmer av siidaen (bygdelaget) et hovedansvar for gjeting av reinen, mens andre hadde hovedfokus på andre aktiviteter.

Reindriften i nordre Nordland omkring 1890

- Mørkvatn (området innenfor Hamarøy): 600 rein på sommerbeite
- Hellemo: 1000 rein på sommerbeite
- Hamarøy: 1600 rein på vinterbeite
- Reineieren Anders Nilsens (Vorren): "De melka på fjellan. Melka på fri mark og hundene sto vakt. Dyrene sto uten at hundene gjødde."
- "Det var alminnelig blant samene i Hellemoa at de hadde slakterein hos svensksamene. Alle hadde rein til slakt der."

Reindrifftsloven av 1897 (stortingsbehandlingen)

- Fastboende skulle ikke kunne drive reindrift, men
- stortingsflertallet fant det hardt "at tage Livnæringen fra Befolkningen i den inderste Del af Tysfjorden og bl.a. 2 Familier mellem Nordfoldenfjord og Sagfjorden i Hammerø, 1 Familie inderst i Nordfoldenfjord o.fl. Dette saa meget mere, som de Trakter, hvor disse fastboende Lapper beiter sine ren, har en meget spredt Bebyggelse, og driftsmaaden har vedvaret nok saa længe".

Den dominerende reindriftsformen på 1800-tallet

- Reindriften på norsk side ble fortsatt drevet i kombinasjon med jordbruk, fjordfiske og utmarksnæringer.
- Noen få hadde reindriften som hovedyrke, disse passet samtidig reinen til mindre reineiere med hovedengasjement i andre næringer.
- Svært mange eide rein, og ikke bare samene – mange nordmenn eide også sytingsrein som ble passet av andre. Dette var et særtrekk ved reindriften i nordre Nordland..

Den dominerende reindriftsformen i første halvdel av 1900-tallet

- Det samlede oppgitte og/eller anslåtte reintallet i nordre Nordland lå på ca 3500 da Lappekommisjonen gjorde sine undersøkelser i 1893. Tallet var redusert til 1600 i 1919/1920, og hadde steget omtrent til 1893-nivå i 1938/1939.
- Reindriftsloven av 1933 forbød alle andre enn reindriftssamer å eie tamrein. Heller ikke fastboende samer å ha sytingsrein hos reindriftssamene. Moot slutten av 1930-tallet ser det ut for at lappefogden i Nordland begynner å håndheveregelverket.

Reindriften etter 2. verdenskrig

- Reindriften i Hamarøy og Mørkvatn hadde overlevd krigen. Her var det fortsatt over 600 dyr, som ble vinterbeitet i Hamarøy og sommerbeitet i Mørkvatn.
- Under krigen var det både sommer- og vinterbeite for ca 200 dyr i Hellemo. Da krigen sluttet var det nesten ingenting igjen, tyske soldater hadde slaktet ned omtrent alt.

Avviklingen av den lulesamiske reindriften

- I løpet av de tjue årene etter andre verdenskrig ble den lokale reindriften avvirket i nordre Nordland.
- Den eneste reindriften som overlevde, var Pavall-reindriften i Storskog/Sjunkfjell, som etablerte seg der i 1880-årene.
- Reindriften som en del av kombinasjonsdrift med jordbruk, fiske og annen næringsvirksomhet forsvant

Reindriften i nordre Nordland i dag (2004-05)

- Duokta (Storskog/Sjunkfjell): 839 rein
- Stajggo/Habmer: 675 rein
- Frostisen: 42 rein
- Skjomen: 101 rein
- I Duokta driver familien Pavall, i de øvrige distriktene innflyttede nordsamer

Forsøk på etablering av ny reindrif

- Siden 1965 er det flere eksempler på at samer fra Tysfjord har forsøkt å reetablere den lokale reindriften i området.
- Tysfjordsamer har i dag rein på Hulløya, som offisielt disponeres av en godkjent nordsamisk driftsenhet i området.
- Andre eier rein som passes av slektninger i Sirkas sameby på svensk side.
- Felles for alle forsøkene er at de var iverksatt av personer med andre hovednæringer.

Hvorfor overlevde ikke den lokale reindriften?

- Reindriften i dag er en moderne primærnæring på linje med jordbruket.
- For å bli tildelt driftsenhet i reindriften og kvoter i jordbruket må man drive sin næring i forholdsvis stor målestokk, og fortrinnsvis som eneyrke.
- Da først er man berettiget til å ta del i de ulike tilskuddsordninger som i dag oftest er avgjørende for å kunne overleve i næringen.

Hvorfor overlevde ikke den lokale reindriften?

- Etter 2. verdenskrig gikk de nordnorske bygdesamfunnene gradvis over til en pengeøkonomi
- Den lokale, tradisjonelle reindriften i nordre Nordland maktet aldri overgangen til den næringsspesialiseringen markedsreindriften krever (sml jordbruk/fiske)
- Da den nye reindriftsloven (1978) og Hovedavtalen for reindriften (1976) til sammen etablerte den korporative reindriften (med omfattende støtteordninger), var den lokale lulesamiske reindriften allerede avviklet.